

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

ડો. બાબાસાહેબ આંબેડકરના ધર્મ અંગેના વિચારો

અમૃતભાઈ આર. તીરગર

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર

શ્રી આઈ. જે. પટેલ બી.એડ. કોલેજ, મોગરી.

amrut661975@gmail.com

જલદા વોરા

આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર

શ્રી આઈ. જે. પટેલ બી.એડ. કોલેજ, મોગરી.

pandyajalda@gmail.com

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

સારાંશ:

ડો. બાબાસાહેબ આંબેડકરે વર્ણાશ્રમ ધર્મનો મૌલિક વિરોધ કરતાં તેમને વધુ સામાજિક ન્યાય અને સમાનતાના આદર્શો ધરાવવાની આવશ્યકતા મહેસૂસ થઈ. તેમણે હિન્દુ ધર્મને ત્યાગી, અને બૌદ્ધ ધર્મનો અનુયાયી બનવાનો નિર્ણય કર્યો. તેમણે ૧૯૫૬માં નાગપુરમાં બૌદ્ધ ધર્મમાં દીક્ષા લીધી અને બૌદ્ધ સંપ્રદાયમાં જોડાયા. તેમણે દેશમાં સામાજિક ન્યાય અને સમાનતાનો પ્રચાર-પ્રસાર કરવાનો પ્રયાસ કર્યો. તેમના વિચારો અને કાર્યક્રમોનો ફળ છે આંબેડકર સાથે સંબંધિત જાતિઓનો સમર્થન થયો અને બહુજન ની રાજનીતિમાં તેમનું યોગદાન છે. તેમણે આપણા સમાજમાં જાતિવાદ, વર્ણાશ્રમ અને અન્ય સામાજિક અવગણનાઓ બાબતે ખૂબજ સમજાવ્યા અને તેના ખિલાફ લડવાનો પ્રયાસ કર્યો. તેમના અમૂલ્ય વિચારો અને કાર્યક્રમોનો ફલસ્વરૂપ આજે પણ તમામ સમાજોમાં અને ન્યાયાધીશો, શિક્ષકો, અને સામાજિક કાર્યકરોને પ્રભાવિત કરે છે.

ચાવીરૂપ શબ્દો: બાબાસાહેબ આંબેડકર, બૌદ્ધ ધર્મ, હિન્દુ ધર્મ, વર્ણાશ્રમ ધર્મ

પ્રસ્તાવના

ડો. બાબાસાહેબ આંબેડકર, એક મહાન ભારતીય રાજનીતિક નેતા, સમાજસેવક અને સંવિધાનના સર્જક હતા, પરંતુ તેના ધર્મ વિચારો પર પણ તેમના વિચારવિમર્શમાં મહત્વપૂર્ણ રહ્યા છે. ડો. બાબાસાહેબ આંબેડકરના ધર્મ અંગેના વિચારો આધુનિક ભારતના સમાજસેવા કાર્યમાં એક મહત્વપૂર્ણ ભાગ રહ્યા છે. સમાજમાં સમાનતાનો પ્રચાર કરવા બૌદ્ધ ધર્મના અનુયાયી બન્યા હતા. તેમ છતાં, આંબેડકરના દ્વારા પ્રોત્સાહિત થતાં સમાજસુધારના ક્ષેત્રે આજે પણ વિકસી રહ્યો છે. આંબેડકર ધર્મ અને સમાજને સંબંધિત અને પરસ્પર આપતકાળની પ્રવૃત્તિઓ માટે એક અત્યંત મહત્વપૂર્ણ દૃષ્ટિકોણથી દેખતા હતા. તેમના અનુસાર, એક સમાજના

સામાજિક વિવાદો, અસમાનતા અને અન્ય સમસ્યાઓનો મૂળ કારણ ધર્મ છે, અને તેને સુધારવાથી સમાજ બેહતર બની શકે છે.

ડો. બાબાસાહેબ આંબેડકરના ધર્મ અંગેના વિચારો

વર્ણાશ્રમ ધર્મ પ્રત્યે ડો. બાબાસાહેબ આંબેડકરનો મૌલિક વિરોધ હતો તે કોઈ પણ સંજોગો તથા વર્ણવાદ સાથે સમાધાન કરવા તૈયાર ન હતા. પોતાના આ વિચારોને તેમણે ૧૩ ઓક્ટોબર ઈ.સ.૧૯૩૫માં ચેલવા સંમેલનમાં ખુબજ સોચ વિચાર કાર્ય પછી જ વ્યક્ત કર્યાં હતાં. તેમણે કહ્યું હતું કે તે ધર્માન્તરણ કરી રહ્યા છે.

તેમણે આગળ કહ્યું હતું કે હિન્દુ સમાજમાં સમાનતા માટે કોઈ સ્થાન નથી. આ ધર્મનો ત્યાગ કરવાથી જ અમારી સ્થિતિમાં સુધારો થઈ શકશે આથી ધર્મ પરિવર્તન સિવાય મને કોઈ માર્ગ દેખાતો નથી.

જે ધર્મ તમારી માણસાઈનું મુલ્ય નથી જાણતો તે ધર્મમાં રહવું હિતકર નથી. જે તેમને શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરવા દેતું નથી, તેમાં તમે કેમ રહો છો? જે ધર્મ તમારી આર્થિક પ્રગતિમાં બાધક છે. જે વાતે-વાતે તમારા અપમાનનું કારણ છે તમે એવા ધર્મમાં કેમ રહો છો?

ડો. બાબાસાહેબ આંબેડકરે જ્યારે ધર્મ પરિવર્તન કરવાની ઘોષણા કરી તો જંગલની આગની જેમ આ સમાચાર આખા દેશમાં ફેલાઈ ગયા. સૌ પ્રથમ ડો. આંબેડકરે શીખ ધર્મ સ્વીકારવાનો વિચાર કર્યો. કારણકે તેમાં સૈધાંતિક રીતે કોઈ વર્ણ ભેદ હતો નથી તથા બંધુત્વની ભાવના પ્રબળ હોય છે. એકાએક ડો. આંબેડકરને આ બધું વિચિત્ર લાગ્યું. આથી તેમણે શીખ ધર્મ સ્વીકાર કરવાનો વિચાર છોડી દીધો.

ડો. આંબેડકરે ઈસ્લામ તથા ઈસાઈ ધર્મની તરફ પણ આકર્ષિત થયા કારણકે ત્યાં તેમના નેતૃત્વનો તેમને ભય હતો. ઈસ્લામના અનુયાયીઓ ધર્માન્તરિત વ્યક્તિને જલદીથી નેતૃત્વ આપતા નથી આ જ સ્થિતિ ઈસાઈઓમાં

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

પણ છે. આમ તેઓ ખ્રિસ્તીઓ સાથે પણ સહજ ન હતા, કારણ કે તેઓ ખૂબ વચસ્વ ધરાવતા હતા, ગોવાના ખ્રિસ્તીઓ અને કેટલાક અન્ય સ્થળોએ જ્ઞાતિ પ્રણાલીનો પ્રચલિત માર્ગ પણ આવી ગયો છે.

પોતાના ધર્મ પરીવર્તનના પ્રકરણમાં ડો. આંબેડકરે મેં ઈ.સ.૧૯૫૬માં બી.બી.સી. સાથે એક મુલાકાતમાં બૌદ્ધ ધર્મની વિશેષતા અને ઉપયોગીતા અંગે કહ્યું હતું “હું બૌદ્ધ ધર્મ પસંદ કરું છું કારણ કે તેમાં એ ત્રણ સિદ્ધાંતોનો સમન્વય છે જે અન્ય ધર્મોમાં નથી મળતો. બૌદ્ધ ધર્મ પ્રજ્ઞા, કડુણા અને સમતાનું શિક્ષણ આપે છે.”

આંબેડકરને કન્વર્ટિંગ કરીને નિવેદન આપવાનું હતું. અને તેમણે તેમ કહ્યું. તેમને સાબિત કરવું પડ્યું હતું કે તેઓ તેમના વિકલ્પનો ઉપયોગ કરી શકે છે, અને તેમણે તેમ કહ્યું છે. પરંતુ તેમણે ફક્ત બુદ્ધના જાતિવાદી વિચારોને જ અવગણના કર્યાં, તે નવો બૌદ્ધ લોકો માટે છે કે તેઓ બૌદ્ધના ઉચ્ચારણો સાથે કેવી રીતે સમાધાન કરે છે, જેમ કે અંબાતા સુત્ત, બુદ્ધ વાંસ અને અવિ દોર નીંદણ કથા, અન્ય જાટક વાર્તાઓ વગેરેમાં જણાવાયું છે, જે ગૌતમ બુદ્ધના જાતિવાદી વલણને દર્શાવે છે. . પરંતુ ત્યારથી અંબાડેકરે તાલીમ આપતો એક વકીલ હતો, તેનામાં તે જે ભૂલી ન શકાય તેવો ભૂલી અને છલાંગ કરવાની ક્ષમતા હતી, અને તેમના અનુયાયીઓને બતાવતો હતો, ફક્ત તે જ તેને અનુરૂપ છે. એટલા માટે તેમણે બૌદ્ધ ધર્મમાં એક નવા સંપ્રદાયનું રૂપાંતર થવું જોઈએ; તેમને તેમના અનુયાયીઓ માટે 22 પોઇન્ટ સૂચનો બનાવવાનું હતું. તે એટલા માટે હતું કે ધરવાડાના પ્રચલિત બૌદ્ધવાદ, જેમને તેમણે દીક્ષા લીધી હતી, તે હિંદુ પૌરાણિક કથાઓના આધારે ખૂબ જ હતા, અંબાડેકરે તેમની સાથે અસ્વસ્થતા અનુભવી હતી. તેમના અનુયાયીઓ, જેમણે તેમને બોદ્ધ ધર્મમાં અનુસર્યા હતા, તેમને બોડિસતવાના સ્તરે ઉભા કર્યા હતા, જે શબ્દ, ધરવાડા બૌદ્ધ તેમના માટે ક્યારેય સ્વીકારશે નહીં.

ડો. બાબાસાહેબ આંબેડકરે ઓક્ટોબર ઈ.સ.૧૯૫૬માં બૌદ્ધ ધર્મનો સ્વિકાર કર્યો. નાગપુરમાં એક ઐતિહાસિક મહાસંમેલનમાં તેમણે પોતાના અનુયાયીઓની સાથે તેમણે બૌદ્ધ ભિક્ષુ ચિંતામણી પાસેથી બૌદ્ધ ધર્મમાં દીક્ષા

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

લીધી. દીક્ષિત થયા પછી ડો. આંબેડકરે લગભગ બધા બૌદ્ધ તીર્થોનું ભ્રમણ કર્યું.

ઉપસંહાર

ડો. બાબાસાહેબ આંબેડકર ભારતીય ધર્મોનો ઊંડાણપૂર્વક અભ્યાસ કરીને વિવિધ ધર્મો પ્રત્યેની માન્યતાઓ જાણીને હિંદુ ધર્મનું વર્ણાશ્રમ વ્યવસ્થાનો સરેઆમ વિરોધ કર્યો હતો અને તેના અમુક રીત રિવાજોનો સખત પણે વિરોધ કર્યો અને છેલ્લે તેમણે હિન્દુધર્મનો ત્યાગ કરીને બૌદ્ધ ધર્મ અપનાવ્યો.

Vidhyayana - ISSN 2454-8596

An International Multidisciplinary Peer-Reviewed E-Journal

www.vidhyayanaejournal.org

Indexed in: ROAD & Google Scholar

संदर्भ साहित्य :

- डॉ. भीमराव आंबेडकर आधुनिक भारतना निर्माता.
- डॉ. आंबेडकर जिवन अने संघर्ष
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर संपुर्ण अक्षरदेह भाग- 6